

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 782.1(470):792.02+78.071.2(477)

ПОСТАНОВКА ОПЕРИ ДЖ. РОССІНІ «СЕВІЛЬСЬКИЙ ЦИРУЛЬНИК» У РЕЖИСЕРСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ Д.М. ГНАТЮКА

Бондарчук В.О.

Національна музична академія України імені П.І. Чайковського

Обрана для дослідження тема, дає можливість аналізу соціокультурного середовища України кінця ХХ століття крізь призму творчої біографії Д. Гнатюка. Закріплюючи проблему мистецького сходження майстра на олімп світового визнання в контекст культурно-мистецьких реалій часу, ми маємо можливість заповнити прогалини об'єктивних реалій українського оперного простору обраного для дослідження періоду. **Ключові слова:** творча особистість, виконавська інтерпретація, оперне мистецтво, стилеві координати, майстер сцени.

Постановка проблеми. Сучасний комунікативний культурно-мистецький простір відзеркалює потужні тенденції, що стимулюють до перманентного переосмислення виконавських традицій, механізмів їх практичного вирішення, встановлення векторів розвитку та популяризації мистецьких напрямів у реаліях сьогодення. Сутність дослідження творчої біографії сформована потребою пізнання внутрішнього простору особистості, її світоглядної моделі та соціокуль-

турного контексту, як умови її самоактуалізації та ствердження. Включення проблеми у міждисциплінарний дискурс дає можливість широкого і ґрунтовного висвітлення питання.

Мета дослідження полягає у висвітленні одного з періодів творчої біографії Д.М. Гнатюка – його режисерської практики, зокрема постановки опери Дж. Россіні «Севільський цирюльник».

Методологія дослідження полягає в застосуванні історичного, мистецтвознавчого та культурологічного методів, що дає можливість аналізу творчої діяльності Д.М. Гнатюка в контексті соціокультурної динаміки кінця ХХ століття. Запропонований міждисциплінарний підхід до розгляду проблеми створює оптимальні умови вивчення сутності вітчизняного оперного виконавства у проєкції на творчі поступки Д.М. Гнатюка і проведення порівняльного аналізу його творчої біографії в контексті процесуального підходу до проблеми.

Наукова новизна полягає у висвітленні мало-відомих сторінок біографічного матеріалу майстра з урахуванням його світоглядних інтенцій в розрізі поступів культурного середовища періоду. Вагому складову дослідження побудовано на архівних матеріалах як Національної опери України так і родинної документації, що надає матеріалам особливої цінності з точки зору історичної проблематики та культурологічної обумовленості.

Виклад основного матеріалу. Після звільнення з посади директора театру, Д. Гнатюк акцентує всю свою увагу на творчій діяльності, яка представлена гастрольними виступами в складі трупи солістів-вокалістів театру, концертними програмами, політико-громадською та режисерською діяльністю¹.

Опера Дж. Россіні «Севільський цирюльник» пройшла тривалий і послідовний шлях свого становлення, закріплення та театрального обґрунтування на сцені Київського театру. Більше століття вона активно культивує традиції італійського оперного мистецтва в просторі вітчизняних оперних традицій. Першу постановку вистави було здійснено 1902 року під керівництвом диригента Д. Пагані, режисера П. Каревича, художника С. Євєнбаха і з того часу твір увійшов до діючого репертуару театру, демонструючи до

¹ 113 театральний сезон (1980–1981 року) – діючий репертуар: опера С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм», ведеться робота над постановкою «Тараса Бульби» М. Лисенка (постановча група включала С. Турчака, Д. Смолича, Л. Венедиктова, С. Чемодурова, Ф. Гамкала, В. Боїщенка, Р. Клявіна), ведеться підготовка до гастролів Київської опери на Фестивалі європейських оперних театрів у місті Вісбаден (опери «Тарас Бульба» М. Лисенка, «Лючія ді Ламмермур» Г. Доїцетті, «Хованщина» М. Мусоргського та «Катерина Ізмайлова» Д. Шостаковича).

114 оперний сезон (1981–1982 рік) відкрився оперою М. Лисенка «Тарас Бульба» (диригент С. Турчак). Творчий актив театру розпочав роботу над поновленням опери «Аскольдова могила» О.Верстовського (постановча група у складі О. Рябова, В. Борищенко). Відбулася прем'єра опери «Галька» С. Монюшка (диригент Р. Дорожівський режисер Д. Смолич, художник Ф. Нірод) та «Пареві нареченої» М. Римського-Корсакова (постановча група у складі І. Гамкала, І. Молодтової, І. Шилової, І. Пресс, В. Борищенко, Р. Дорожівського). 1982 року Д. Гнатюк нагороджується орденом Червоного прапора (№ 1125898 від 22.07.1982 рік. Д. Гнатюк веде активну громадську та партійну діяльність. Будучи на посаді голови ленинської районної комісії СФМ він координує діяльність творчих і культурно-просвітницьких організацій з метою контролю з питань мистецтва, освіти та творчості.

115 театральний сезон (1982–1983 рік) відкрився оперою «Тарас Бульба» М. Лисенка. Відбулася постановка опери «Перша любов» О. Тактакішвілі, була здійснена прем'єра опери «Євгеній Онєгін» П.І. Чайковського.

116 театральний сезон (1983–1984 рік) відкрився оперою «Тарас Бульба» М. Лисенка. 1984 року (у зв'язку з капітальною реконструкцією театру) на сцені Жовтневого палацу культури була поставлена опера «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського. Разом з тим відбулася прем'єра опери «Наймичка» М. Вериківського, було здійснено показ вистав «Ріголетто», «Травіата» Дж.Верді, «Лючія ді Ламмермур» Г. Доїцетті, «Фауст» Ш. Гуно, «Тоска» Дж. Пуччіні. Відбулося поновлення опери «Паяци» Р. Леонкавалло. Разом з тим театр веде активні гастрольні виступи на сцені Одеської опери («Тарас Бульба», «Гугеноти», «Запорожець за Дунаєм», «Катерина Ізмайлова», «Лючія ді Ламмермур», «Хованщина», «Орфей і Евридіка», «Ярослав Мудрий», балети: «Лебедине озеро», «Ольга», «Сильфіда», «Дон Кіхот», «Білосніжка і сім гномів», «Спартак»). 1984 року з 3 по 29 липня відбулися гастролі театру в Кишиневі на сцені Молдовської опери (вистави: «Тарас Бульба», «Реквієм» Дж. Верді, «Катерина Ізмайлова», «Гугеноти», «Хованщина», «Лючія ді Ламмермур»).

огляду різні варіанти виконавських інтерпретацій, сценічних рішень та драматургічних побудов². Результатом довготривалих і незмінних показів були сформовані і практично закріплені алгоритми постановок класичних опер у вигляді сталих і практично-незмінних режисерських штампів, що детермінувало собою послаблення інтересу глядацької уваги до вистав, розпорошення динаміки опер, нівелювання режисерських та виконавських проєкцій.

Як правило, відновлення опери, яка тривалий час знаходиться в константі єдиного режисерського механізму вирішення драматургії твору, його диригентської інтерпретації та законсервованих принципами смислової організації всіх ланок синтетичної жанрової моделі вимагає нових концептуальних рішень, сутністю яких має бути перманентно переосмислена ідея твору, віднайдені нові механізми проєкції режисерського задуму та сценічного втілення, чітко вибудована лексика акторської майстерності в контексті нової театральної постановки.

Д. Гнатюк зробив свідомий крок, беручись за поновлення опери «Севільський цирульник» Дж. Россіні, оскільки на його погляд твір вимагав створення нової постановочної моделі з потенційним відхиленням попередніх стереотипів режисерського трактування.

Спільно з художником-постановником О. Бурліним було окреслено загальну модель драматургічної конструкції опери і визначено механізми її сценічного втілення. Принцип оформлення сценічного простору ґрунтувався на елементах стильового мінімалізму, відхиляючи детерміновані попередніми постановками погляди на реквізити буфонного загромождження сцени, заповнення сценічного об'єму не практичними і раціонально-обґрунтованими елементами. Динаміка, емоційне переконання і вплив на глядача – базисні структури даної вистави. «В оперних постановках занадто часто домінує зовнішнє. Буває, зустріч з постановником перетворюється в перерахування загальновідомих речей про композитора. А я хочу знати від режисера те, що може відкрити тільки він один. Як бачить виставу. Заради чого ставить. Хто такі герої, що призвані покращити і світі. Яка ідея закликає до життя майбутньої вистави» – заявляв у інтерв'ю Л. Вириній Д. Гнатюк [1].

Постановчий алгоритм Д. Гнатюка формувався на головних засадах акторської діяльності – досягнення драматургічних реалій за рахунок повного екзистенційного навантаження ролі, виконавського усвідомлення та акторської інтерпретації з домінуванням індивідуальних

методів у вирішенні сценічних завдань. Під час обговорення принципів режисерської роботи на оперній сцені, Дмитро Михайлович в інтерв'ю О. Гусеву зазначив: «Спів – це духовна валюта, що дозволяє підтримувати і скріплювати моральне здоров'я суспільства в цілому і окремих особистостей в тому числі. А особистість – головна діюча особа» [4]. Дмитро Михайлович, серед пріоритетів нової постановки опери вбачав повну свободу акторського складу, необмеженість їх в дії і поглядів на трактування нової оперної моделі. Відхід від анахронічних тенденцій, застиглих поглядів на традиції буфонних проєкцій на сцені київського театру дало можливість внести новий позитивний елемент у постановку Д. Гнатюка. Опера «Севільський цирульник» – це вистава, що побудована на повному взаєморозумінні солістів сцени, в контексті цілковитого ансамблевої комунікації та інтерпретації. Виконавський ансамбль вимагає не тільки повного контролю за системою вертикально-фактурного викладу, а й за органічним, психологічно-синтетичним балансом виконавців. На оперній сцені розкривається талант артиста у всій його багатогранності, яскраво відкриває його здатність до перевтілення, до глибокого проникнення в основу художнього образу [2].

Режисер прискіплював підійшов до визначення солістів-вокалістів, задіяних у поновленні вистави, і сформував групу професійних, сценічно-адаптованих виконавців у складі: Д. Гнатюк – Фігаро, Граф Альмавіва – М. Гуторович (Москва), Розіна – І. Захарко, Дон Базиліо – В. Манолов (Харків), Бартоло – В. Лосицький, служниця Берта – Н. Клименко [6].

Постановка «Севільського цирульника» Дж. Россіні в режисерській інтерпретації Д. Гнатюка розширила координати театральних традицій Київської опери, розкрила її поетичну багатогранність та естетично ідентифікувала нові погляди режисера-початківця щодо мистецьких концепцій та їх практичної реалізації. «Режисурі Д. Гнатюка – заявка на майбутню інтенсивну і плідотворну режисерську роботу, на виховання нових поколінь оперної молоді» – зазначає у своїх рецензіях театральних проєктів А. Мокренко [5].

Опера тривалий час знаходилася в діючому репертуарі театру. Режисерська концепція Д. Гнатюка не втрачала театрального пріоритету, знаходячи свого глядача, критика, шанувальника. В контексті важливих для театру обставин – повна реконструкція приміщення, оновлення цехів, декорацій виникла потреба і у поновленні багатьох вистав, як результат важливої соціальної та мистецької детермінації.

До переліку вистав, які вимагали оновлення і творчого переосмислення увійшла і опера «Севільський цирульник» Дж. Россіні. За розпорядженням директора театру Л.М. Венедиктова було видано наказ про поновлення опери у площині діючого репертуару театру під орудою: диригента-постановника – М. Дядюри, Г. Макаренка – асистент диригента, режисера-постановника – Д. Гнатюка, художника-постановника – М. Левитської, хормейстера – А. Семенчук, концертмейстерів – О. Нечипоренко, С. Орлюк, М. Шапочник, М. Яснової, ведучих режисерів – Н. Паторжинської та І. Ярової [7].

² Наводимо постановки опери у хронологічній послідовності:

1913 рік – постановочна група у складі: диригент Л. Штейнберг, режисер П. Каревич;

1919 рік – постановочна група у складі: диригент Л. Штейнман, режисер П.М. Донець;

1925 рік – постановочна група у складі: диригент Л. Штейнман, режисер Я. Гречнев, художник С. Евенбах;

1930 рік – постановочна група у складі: диригент М. Радзієвський, режисер Ю. Лішанський;

1934 рік – постановочна група у складі: диригенти В. Йориш, В. Смекалін, режисери В. Варламов, І. Лапицький, художник С. Евенбах;

1942 рік – постановочна група у складі: диригент В. Тольба, режисер М. Смолич, художник О. Хвостенко-Хвостов;

1954 рік – постановочна група у складі: диригент П. Дроздов, режисер М. Смолич, художник О. Хвостенко-Хвостов.

Згідно наказу визначено дату прем'єри – 25 жовтня 1990 року [7] і призначено склад виконавців з розподіленням кількості уроків з концертмейстером для вивчення, перевірки та правильної вимови оперної партії. Відтак, склад виконавців був представлений у такому складі:

– Фігаро: Р. Майборода, В. Лупалов³, І. Пonomаренко, М. Коваль з призначення 30 уроків кожному;

– Розіна: М. Стеф'юк, Л. Пащенко, Н. Мельник, І. Захарко, В. Лук'янець з призначення 30 уроків кожному;

– Базиліо: А. Кочерга, В. Пивоваров, М. Шопша, М. Киришев, В. Манолов, Б. Тарас, І. Черней з призначення 10 уроків кожному;

– Граф Альмавіва: Г. Васько, О. Дяченко, С. Фіцич, В. Кузьменко з призначення 10 уроків кожному;

³ Аналізуючи архівні документи театру опери та балету імені Т.Г. Шевченка, дізнаємося про певні перешкоди, що виникали під час підготовки опери до показу. У протоколі засідання художньої ради театру від 23.10.1990 року на порядок денний винесено обговорення заяви артиста В. Лупалова, в якій зазначено прохання про зняття його з партії Фігаро у «Севільському цирюльнику». Ухвалили: вважати заяву безпідставною, оскільки він весь час виконував цю партію. Керівництву провести роз'яснювальну роботу. Вразі відмови підвищити зарплату [9].

⁴ Прем'єрний виступ був представлений таким складом солістів: В. Лупалов (Фігаро), В. Лук'янець (Розіна), Г. Васько (Альмавіва), А. Кочерга (Базиліо), В. Лосицький (Бартоло), С. Кисла (Берта), С. Скубак (Фіорелло), С. Матвіїв (офіцер).

– Бартоло: В. Лосицький, Б. Тарас з призначення 30 уроків кожному;

– Берта: С. Кисла, Г. Павлова, Т. Кузьминова з призначення 10 уроків кожному;

– Фіорелло та офіцер: С. Матвеев, С. Скубак, А. Безчасний з призначення 10 уроків кожному [7].

Рішенням художньої ради театру було затверджено ескізи художнього оформлення і макет опери, проаналізовано план проведення робіт з підготовки вистави [8].

Прем'єра опери відбулася з невеликим відхиленням від графіку, встановленим у наказі – 30 грудня 1990 року⁴ і отримала позитивне схвалення як серед пересічного глядача так і серед театральних критиків та рецензентів.

Під час одного з обговорень вистави, Д. Гнатюк зазначив: «Мистецтво режисера представлене як ідейно-художня сутність керівника всього театрального колективу, як організатора творчого процесу який разом з диригентом і співаками створює обране сценічне вирішення оперної вистави. Саме режисурі належить заслуга у розкритті величезних мистецьких здобутків багатонаціональної оперної музики» [3].

Оволодівши сутністю жанрових координат музичної режисури, Д. Гнатюк на тривалий час закарбував у традиціях Національної опери України модель режисерського рішення опери Дж. Россіні «Севільський цирюльник», яка і по цей час проходить у координатах сценічного рішення, які окреслив своєю творчістю майстер.

Список літератури:

1. Вирина Л. Отдаю голос // Советская культура. Москва. 1972. 9 декабря.
2. Гладцынов А. Поет Дмитрий Гнатюк // Калининградская правда. Калининград. 1978. – 15 апреля.
3. Гнатюк Д. М. Шляхами взаємозбагачення // Прапор комунізму. Київ, 1983. 8 січня.
4. Гусев О. Злые песен не поют // Советская культура. 1089. 18 мая.
5. Мокренко А. Співак трибун // Культура і життя. Київ. 1977. 13 листопада.
6. Морозова І. «Севільський цирюльник» Дж. Россіні на київській сцені. Київ // Культура і життя. 1979. 16 грудня.
7. Наказ директора Державного ордена Леніна та ордена Трудового Червоного прапора академічного театру опери та балету УРСР ім. Т. Г. Шевченка Л. М. Венедиктова про початок роботи над новою постановкою опери Дж. Россіні «Севільський цирюльник» 1990 р. // Архів НАТОБУ ім. Т. Г. Шевченка.
8. Протокол засідання Президії художньої ради АТОБ УРСР ім. Т. Г. Шевченка від 06.09.1990 р. // Архів НАТОБУ ім. Т. Г. Шевченка.
9. Протокол засідання Президії художньої ради АТОБ УРСР ім. Т. Г. Шевченка від 23.10.1990 р. // Архів НАТОБУ ім. Т. Г. Шевченка.

Бондарчук В.А.

Національна музикальна академія України
імені П.І. Чайковського

ПОСТАНОВКА ОПЕРЫ ДЖ. РОССИНИ «СЕВИЛЬСКИЙ ЦИРЮЛЬНИК» В РЕЖИССЕРСКОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ Д.М. ГНАТЮКА

Аннотация

Выбранная для исследования тема, дает возможность анализа социокультурной среды Украины конца XX века сквозь призму творческой биографии Д. Гнатюк. Закрепляя проблему художественного восхождения мастера на олимп мирового признания в контекст культурных реалий времени, мы имеем возможность восполнить пробелы объективных реалий украинского оперного пространства выбранного для исследования периода.

Ключевые слова: творческая личность, исполнительская интерпретация, оперное искусство, стилевые координаты, мастер сцены.

Bondarchuk V.O.

National Music Academy named after P.I. Tchaikovsky

**THE PRODUCTION OF THE OPERA BY J. ROSSINI «THE SEVILLE BARBER»
IN DIRECTORIAL INTERPRETATION BY D. M. GNATYUK**

Summary

The theme chosen for the study makes it possible to analyze the socio-cultural environment of Ukraine at the end of the twentieth century through the prism of D. Gnatiuk's creative biography. By fixing the problem of artistic ascension of the master to the Olympus of world recognition in the context of the cultural and artistic realities of time, we have the opportunity to fill the gaps in the objective realities of the Ukrainian opera space chosen for the study period.

Keywords: creative person, performing interpretation, opera art, style coordinates, master of stage.